

ОГЛЯДИ ДЖЕРЕЛ І ДОКУМЕНТАЛЬНІ НАРИСИ

В. П. Ляхоцький

ДЖЕРЕЛА ДО БІОГРАФІЇ І. І. ОГІЄНКА В АРХІВОСХОВИЩАХ КИЄВА

Джерельна спадщина І. Огієнка - це тисячі документів, що зберігаються передусім в архівах України, а також Австрії, Австралії, Ватикану, Великобританії, Італії, Канади, Німеччини, Польщі, Росії, Румунії, США, Туреччини, Франції, Швейцарії та інших країн. У деяких з них йому судилося жити або ж там діяли дипломатичні та консульські представництва й місії УНР, українські православні єпархії, братства, осередки інших конфесій та релігійних центрів, з якими він контактував як міністр ісповідань УНР (згодом - український архіпастир), чи мешкали його колеги, однодумці, сподвижники, автори й передплатники видань. Доступ до більшості з цих архівних фондів поза межами України є проблематичним як через фінансову неспроможність вітчизняних дослідників, так і невпорядкованість окремих архівів, незначну кількість документів, а також, по суті, зародковий стан огієнківської біографістики.

В Україні всі фонди, в яких відклалися документи, пов'язані з життям і діяльністю вченого, політичного та релігійного діяча, відкриті для широкої громадськості, дослідників, проте більшості сучасних історико-біографічних досліджень притаманна обмеженість використання джерельної бази, у тому числі стосовно українського періоду життя й діяльності І. Огієнка. Нерідко огієнкознавці, вивчаючи його багатогранну наукову й творчу спадщину, оминають у своїх студіях найцінніші свідчення - архівні документи. І лише окремі дослідники, зокрема О. Алтухова, С. Борисевич, М. Ковальський, Л. Ляхоцька, В. Майборода, З. Тіменик, М. Тимошик, І. Тюрменко¹, ґрунтовно опрацьовують джерельну базу українських архівів.

Проведене нами в архівах та бібліотеках Києва корпусне виявлення джерел до життєпису І. Огієнка засвідчило наявність величезного масиву документів, ще не залучених до наукового обігу.

Загалом виявлена на сьогодні архівна спадщина І. Огієнка складає 6 фондів, пов'язаних виключно з його життям і діяльністю, та 65 фондів 13 державних архівів України, в яких присутні побіжні відомості про нього. Крім того, документи, що мають відношення до І. Огієнка (митрополита Іларіона), зберігаються у 9 фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського та фондах інших наукових бібліотек країни. За результатами досліджень нами укладено перелік архівних фондів, тією чи іншою мірою пов'язаних з І. Огієнком². Серед них можна виокремити дев'ять класифікаційних груп із зазначенням місця зберігання (позначимо це літерою М) документів кожної з них.

І. Наукові й творчі рукописи.

1. Наукова діяльність:
  - а) законопроекти, концепції, програми, статuti наукових товариств (автор - І. Огієнко);
  - б) монографії, розвідки, статті, переклади, доповіді, тези конспектів, плани досліджень, тексти виступів на наукових зібраннях тощо.

- М: ЦДАВО України, ф. 1072, 1131, 1871, 4465; ЦДІАЛ України, ф. 401, 402, 408; Держархів м. Києва, ф. 16, 936; ІР НБУВ, ф. 1, 48; ВР ЛНБ ім. В. Стефаника, ф. 10.
2. Архіпастирська діяльність:
    - а) теологічні праці, доктрини;
    - б) проповіді, звернення, послання, промови до пастви, громадські виступи.М: ЦДАВО України, ф. 1871, 4465; ЦДІАЛ України, ф. 362, 402.
  3. Художні твори.
М: ЦДАВО України, ф. 1871, 4465, ВРФТ Інституту літератури ім. Т. Шевченка, ф. 35.
  4. Списки наукових праць.
М: ЦДІАЛ України, ф. 309.
  5. Записники.
М: ЦДАВО України, ф. 1871.

II. Документи державної, політичної, службової (адміністративної), громадської та релігійної діяльності.

1. Проекти та постанови, ухвали, пояснювальні записки до них, накази, розпорядження.
2. Обіжники та офіційне листування, стенограми телеграфних переговорів.
3. Звіти, довідки, інформація.
4. Журнали реєстрації, кошториси.
5. Протоколи засідань комітетів, секцій, товариств та інших організацій.
6. Запрошення, оповістки, повідомлення, відомості щодо прожиткового мінімуму державних службовців, умов проживання.
М: ЦДАВО України, ф. 1064, 1065, 1072, 1131, 1429, 1871, 2201, 2582, 3324, 3676, 3689, 3696; ЦДІАЛ України, ф. 309, 581, 684; Держархів м. Києва, ф. 16, 80, 173, 182, 304, 936; Кам'янець-Подільський держміськархів, ф. Р-582; Держархів Київської області, ф. 2412; Держархів Тернопільської області, ф. 148; ІР НБУВ, ф. 114, X.

III. Приватний епістолярій (за респондентами).

1. Із рідними першого кола (родина).
2. Із земляками-брусилівцями.
3. З однокурсниками та викладачами.
4. Із науковцями та колегами.
5. Із дописувачами (авторами) видань.
М: ЦДАВО України, ф. 1871, 3560, 3563, 3695, 3864, 3876, 3878, 4001, 4024, 4463; ЦДАМЛМ України, ф. 1294 (неописаний фонд); ЦДІАК України, ф. 1235, 2052; ЦДІАЛ України, ф. 201, 309, 357, 358, 359, 361, 362, 376, 379, 384, 386, 388, 771; Кам'янець-Подільський держміськархів, ф. Р-582; Держархів Львівської області, ф. 306; ВР ЛНБ ім. В. Стефаника, ф. 10, 11, 29, 34, 232; ВРФТ Інституту літератури ім. Т. Шевченка, ф. 3, 59; ВРС Національного музею у Львові, од. зб. 519.

IV. Особисті документи біографічного характеру.

1. Посвідчення особи, характеристики, паспорти, свідоцтва про народження, соціальне положення, шлюб, смерть тощо.
2. Про освіту та відношення до військової служби.

3. Про трудову діяльність: послужні списки, посвідчення, перепустки, анкети тощо.
М: ЦДАВО України, ф. 1065, 1072, 1092, 1131, 4398; Держархів м. Києва, ф. 16, 80, 182; Кам'янець-Подільський держміськархів, ф. Р-582.

V. Документи побутового і майнового характеру.

1. Довідки про зарплату, розрахункові книжки, страхові поліси.
2. Документи про стан здоров'я.
М: Держархів м. Києва, ф. 16; Кам'янець-Подільський держміськархів, ф. Р-582.

VI. Матеріали, зібрані для написання наукових праць, публіцистичних і літературних творів, у ході дослідження тем: автобіографії представників української еліти, бібліографія їхньої наукової та творчої діяльності, спогади.

1. М: ЦДАВО України, ф. 3365, 4465.

VII. Документи про Івана Огієнка (митрополита Іларіона).

1. Рецензії та відзиви на його праці.
2. Спогади про нього.
3. Листування третіх осіб про нього.
4. Бібліографія.
М: ЦДАВО України, ф. 3956, 4398, 4465; ЦДАЛ України, ф. 201, 309, 344, 348, 401, 684; Держархів м. Києва, ф. 16, 80, 936; Кам'янець-Подільський держміськархів, ф. Р-582; Держархів Рівненської області, ф. 30; Держархів Хмельницької області, ф. 6193; ІР НБУВ, ф. 33, 78, X; ВР ЛНБ ім. В. Стефаника, ф. 57; ф. Ю. Меженка (неописаний).

VIII. Зображувальні документи.

1. Світлини.
2. Ескізи обкладинок видань І. Огієнка (митрополита Іларіона).
3. Проекти нагород Української Православної Церкви, державної символіки.
М: ЦДАВО України, ф. 1072, 1871; ЦДАМЛМ України, ф. 1294, ЦДКФФА України, од. зб. 0-7722; Кам'янець-Подільський держміськархів, ф. Р-582; ІР НБУВ, ф. 33, 141.

IX. Родинні документи.

1. Генеалогічні свідчення.
2. Анкети Всеросійського перепису населення 1897 р.
М: Держархів Київської області, ф. 384; Кам'янець-Подільський держміськархів, ф. Р-582.

Чільне місце серед джерел до життєпису І. Огієнка посідають так звані Празькі фонди: архіви уряду УНР, українських відомств, війська, установ, навчальних закладів, громадських організацій, вивезених з України за участю І. Огієнка 1920 р., під час евакуації державних установ, а також документи особового походження, колекції окремих документів, які передавалися громадянами на зберігання до новостворених українських архівів еміграції. Їхні походження та склад докладно висвітлили в періодиці Л. Яковлева та Л. Лозенко³.

Нині ці джерела є невід'ємною складовою НАФ України, ґрунтовною базою огієнкознавства. Найчисельніший комплекс документів праязкої колекції зберігається у ЦДАВО України. Інтерес становлять передусім фонди 1065 "Рада Народних Міністрів УНР", 1072 "Міністерство ісповідань", 1131 "Головноуповноважений УНР у Кам'янці-Подільському", 1429 "Канцелярія Голови Директорії УНР", 1871 "І. Огієнка", 2582 "Міністерство народної освіти УНР", 3324 "Бюро біженців України", 3696 "Міністерство закордонних справ УНР", 4465 "Колекція окремих документів", а також десятки особових фондів українських діячів, які не лише сприяють об'єктивному відтворенню історичних подій, а й висвітлюють долі їхніх учасників, у тому числі І. Огієнка.

Особовий фонд І. Огієнка (№ 1871, оп. 1, 2), сформований у ЦДАВО України, є незначним за обсягом, але змістовним за складом документів. Хронологічні межі опису - 1907-1920 рр. (8 справ, 477 арк.). Тут зосереджено документи найменш дослідженого періоду життя вченого: років навчання в університеті св. Володимира м. Києва та часів викладання у цьому навчальному закладі. Серед них на особливу увагу заслуговують листування з родиною, однокурсниками, друзями, земляками з Брусилова, редакцією повітової газети "Радомышлянин", відзиви колег на публікації праць Огієнка.

Чималу цінність становить і записник І. Огієнка, в якому відбито атмосферу громадського та політичного життя тієї доби, зафіксовано ставлення молодого вченого до окремих подій, постатей (ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 6). Слід зауважити, що документ, зазначений в опису як нарис з історії м. Брусилова (там само, спр. 2, арк. 24-40), на нашу думку, є текстом досі не опублікованої доповіді І. Огієнка, виголошеної 1 липня 1916 р. на відкритті Брусилівського вищого початкового училища, одним із попечителів і фундатором якого він був. У справі 7 зберігаються рідкісні світлини І. Огієнка періоду перебування в Кам'янці-Подільському, а також такі, що хронологічно виходять за межі, зазначені описом: на них - архієпископ Іларіон у перші роки архіпастирського служіння у Холмсько-Підляській єпархії.

Унікальною є колекція негативів (спр. 8). Їхня джерельна цінність незаперечна. Зокрема, нами виявлено рідкісні фотонегативи, на яких зображений С. Петлюра. Можна припустити, що зйомка велася в Кам'янці біля будинку, де мешкав Голова Директорії УНР. На колективних знімках, поруч з військовими командирами - члени Директорії С. Петлюра, Ф. Швець, П. Андрієвський. Фотографії зафіксували також членів уряду УНР: І. Мазепу, А. Ливицького, О. Безпалка та інших, військовий парад у Кам'янці, маніфестацію населення (ймовірно, з нагоди приїзду С. Петлюри до Кам'янця 1 травня 1920 р.), молебень у одній із місцевих церков, фрагменти з життя селян Поділля, елементи турецької фортеці в Кам'янці тощо. Слід зазначити, що фізичний стан негативів викликає серйозне занепокоєння. Чимало з них пожовкли, нестримно згасають, інші самознищується реактивами. Отже, є потреба в їхній якнайшвидшій реставрації задля збереження безцінних свідчень епохи.

Опис 2 налічує 23 справи (2925 арк.), крайніми датами документів якого до останнього часу були 1921-1944 рр. (спр. 1-19). Але нещодавнє долучення до його складу копійних документів з фонду 16 Держархіву м. Києва розширило нижню хронологічну межу до 1903-1914 рр. Долученими документами, що сформовані в три справи, є: а) особиста справа студента історико-філологічного факультету університету св. Володимира, б) протоколи екзаменаційної комісії та програма іспиту І. Огієнка на ступінь магістра російської мови та словесності; в) програма іспиту І. Огієнка на ступінь магістра (давня церковнослов'янська мова).

Склад документів опису визначив його структуру: а) творчі та наукові рукописи фондоутворювача - поеми "Ісус Назаретянин", "Народження людини", "Каїн і Авель", "На Голготі", "Прометей", "На ріках Вавилонських", праці "Українська вимова церковно-слов'янського богослужбового тексту" та "Шкільні молитви" (1921), промова при нареченні його єпископом Холмським і Підляським - "Тяжкі завдання українського архієрея" (19. X. 1940 р.) (там само, оп. 2, спр. 1, арк. 1-96; арк. 1-118; спр. 3, арк. 1-102; спр. 4, арк. 1-97; спр. 5, арк. 1-108; спр. 6, арк. 1-52; спр. 7, арк. 1-10 зв.; оп. 2, спр. 7, арк. 11-12 зв.; арк. 15-27 зв.). Серед рукописів, що зберігаються у фонді, - "Історія українського друкарства", т. 1, "Іван Хведорович, фундатор постійного друкарства на українській землі", "Як видавати кирилівські молдавські грамоти", "Служба Божа св. отця нашого Івана Золотоустого" (на українську мову з грецької переклав Іван Огієнко), машинопис праці "Нове виправлення церковно-слов'янського літургічного тексту в греко-католицькій церкві" (там само, спр. 8, арк. 1-430; спр. 9, арк. 1-240; спр. 10, арк. 1-228 зв.; спр. 11, арк. 1-316; спр. 12, арк. 1-45; спр. 13, арк. 1-96; спр. 14 а, арк. 1-748 зв.; спр. 14, арк. 1-19); документи про службову та громадську діяльність, листування з митрополитом Андреем Шептицьким, звернення до духовенства, православних та католиків Холмщини і Підляшшя, матеріали президії ювілейного комітету з ушанування тридцятої річниці наукової і громадської праці І. Огієнка; епістолярій - копія листа І. Огієнка до О. Саліковського та лист Д. Олександровича до І. Огієнка з приводу публікації статті вченого в газеті "Українська трибуна" (там само, спр. 16, арк. 1-3; арк. 3-8; спр. 15, арк. 1-7; арк. 8-8 зв.; спр. 17, арк. 1-4; спр. 17, арк. 1-4; спр. 18, арк. 1-2; арк. 3).

На нашу думку, до складу фонду Музею визвольної боротьби України в Празі входили й інші документи І. Огієнка, що нині зберігаються у фонді 4465, оп. 1 (Колекція документів українських емігрантських установ, організацій та різних осіб). Це автографи праць "Народження людини", "Прометей", "Тяжкі завдання українського архієрея" (там само, ф. 4465, оп. 1, спр. 663, арк. 1-122; спр. 672, арк. 1-93; спр. 662, арк. 1-39.).

Привертають увагу й автографи праць "Українська церква й наша культура", "Найперший друкар українських книжок Швайпольт Фіюль", поем "Голгота", "Каїн і Авель", проповідей митрополита Іларіона, а також машинописний варіант та верстка окремих глав поетичних творів "Хрест і Воскресіння", "Ісус і Варавва", "Іван Хреститель", "Скорботна мати" та ін. (там само, спр. 671, арк. 1-108; спр. 659, арк. 1-85; спр. 669, арк. 1-31; спр. 665, арк. 1-117; спр. 667, арк. 1-11; 12-25; ф. 4465, оп. 1, спр. 673, арк. 1-101).

Аналіз складу названих фондів дає підстави для припущення про втрату за часів війни значної частини власного архіву митрополита Іларіона. Детальне обґрунтування цього висновку можливе лише за умови вивчення архіву митрополита у Вінніпезі.

Серед документів "празьких фондів" викликають інтерес документи Ради Народних Міністрів (далі - РНМ) УНР (там само, ф. 1065), що містять інформацію про І. Огієнка як активного будівничого нової держави, члена уряду, заступника голови РНМ УНР (12. 08. - 25. 09. 1920 р.), голову Малої Ради Міністрів (далі - МРМ) УНР (04. 04. - 16. 06. 1921 р.), міністра. Нами виявлено протоколи засідань МРМ УНР від 10, 12, 14, 16, 21, 22, 24, 26, 28 квітня, 5, 8, 9, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 21, 23, 25 травня, 2, 4, 7, 9, 16 червня, які відбувалися в Тарнові (спочатку - в залі готелю "Зольдінгер", а з 21. 05 - "Брістоль"). Вони відкривають нову сторінку державотворчої діяльності І. Огієнка, а також Державного центру УНР в екзилі (там само, оп. 2, спр. 339, 340). Мала РНМ УНР у складі Гиненка-Савійського (МВС), Довженка (Міністерство праці), Ейхельмана (МЗС), Ентеніса (Міністерство єврейських справ), Ковалевського та Пухкого (Державний контроль), Лозінського (Державний секретаріат), Лукашевича та Шовгеніва (Міністерство шляхів), Морозовського та Іваницького (Мінземсправ), Паливоди (Міністерство пошт і телеграф),

Равича (Міністерство охорони здоров'я), Сірополка (Міністерство освіти), Шрамченка та Буткевича (Міністерство фінансів) вирішувала питання державних асигнувань, законопроектів про громадянство УНР, професійні спілки на Україні, інспекцію праці, відкриття місцевих філій бюро біженців з України, регулювання діяльності міністерств тощо.

Багатий фактологічний матеріал, який не лише доповнює загальну картину життєпису І. Огієнка, а й пояснює психологічні мотиви його вчинків, міститься в листуванні, що відклалося в особових фондах празької колекції, зокрема Д. Антоновича (ф. 3956), Л. Білецького (ф. 3876), А. Животка (ф. 3560), Я. Зозулі (ф. 3878), Олександра Олеся (О. Кандиби) (ф. 4463), М. Остаповича (ф. 4001), В. Приходька (ф. 3830), М. Шаповала (ф. 3563), Є. Шелухіна (ф. 3695), В. Щербаківського (ф. 3864) та ін.

Найповнішими є фонди Міністерства ісповідань УНР, головноуповноваженого міністра уряду УНР, Кам'янець-Подільського державного українського університету (далі - КПДУУ)⁴.

Значний комплекс документів зберігається в Держархіві м. Києва. Найбагатшими з цієї точки зору є фонди університету св. Володимира (ф. 16) та Українського народного університету (ф. Р-936). Рідкісні біографічні джерела відклалися у фондах дев'ятої (ф. 80) та шостої (ф. 182) чоловічих гімназій м. Києва, Київського комерційного училища Спілки розповсюдження у м. Києві середньої комерційної освіти (ф. 173), Київського художньо-промислового і наукового музею імені государя-імператора Миколи Олександровича (ф. 304).

Різноманітну за тематикою інформацію зосередив фонд університету св. Володимира, який до 30-х рр. ХХ ст. зберігався безпосередньо в навчальному закладі, згодом (за № 708) - у ЦДІА України, а пізніше, згідно з розпорядженням Архівного управління при РМ УРСР від 12 березня 1963 р., його передали до Держархіву м. Києва (ф. 16). На сьогодні до складу фонду входять 455 описів та 72 003 од. зб., у тому числі десятки документів, пов'язаних з ім'ям славетного випускника й викладача вузу. Це, зокрема, посвідчення, видане І. Огієнку Брусилівським волосним правлінням для вступу до університету, перелік курсів, що викладалися в університеті протягом 1917-1918 навчального року, статут заснованого 1917 р. при університеті за участю Івана Огієнка історико-літературного товариства, протокол засідання історико-філологічного факультету (Ради) від 19 вересня 1918 р., на якому кандидатуру І. Огієнка на заміщення вакантної посади доцента кафедри української мови і літератури було відхилено (там само, ф. 16, оп. 465, спр. 4536, арк. 49; спр. 1288, арк. 1-18; оп. 356, спр. 71, арк. 7-8 зв.; оп. 465, спр. 1286, арк. 130 зв.-131).

Відомості про навчання І. Огієнка в університеті в 1903-1918 рр. відклалися в оп. 335, спр. 19 (1916 р.), оп. 348, спр. 130, 1204 (1909-1914 рр.), оп. 356, спр. 71, 79 (1917 р.), оп. 465, спр. 339, 387, 726, 727, 1113, 1119, 1120, 1123, 1131, 1135, 1138, 1201, 1204, 1205, 1236, 1240, 1253, 1254, 1278, 1286, 1288, 2261, 2263, 2274, 3628, 4536, 4803 (1903-1918 рр.), оп. 469, спр. 308, 69 (1907, 1918 рр.), оп. 471, спр. 361 (1907 р.), оп. 474, спр. 88 а, оп. 479, спр. 19 (1918 р.). У цих справах зосереджено особисті документи І. Огієнка, клопотання про призначення йому стипендій, відомості про навчання та результати практичних занять (спочатку як студента, згодом - професорського стипендіата), його студентська праця "Ближайшие предшественники А. Пушкина - К. Батюшков и В. Жуковский" (там само, ф. 16, оп. 471, спр. 361, арк. 1-26), запити попечителя Київського учбового округу щодо "сепаратистського" спрямування праць І. Огієнка, витяги з протоколів засідань історико-філологічного факультету про результати складання ним іспитів на отримання ступеня

магістра та про надання вченому звання приват-доцента, відомості про аудиторні виклади та грошові винагороди І. Огієнку за прочитані лекції, про обрання його дійсним членом товариства Нестора-літописця тощо.

Окрему групу джерел репрезентують документи створеного в 1917 р. у м. Києві першого національного вузу - Українського народного університету, які увійшли органічною частиною до складу фонду "Київський державний український університет" (1917-1921) (ф. 936). Він налічує 393 справи, упорядкованих у три описи (оп. 1 - 24 справи, оп. 2 - 366 справ, оп. 3 - 3 справи) і має непересічне значення для відтворення життєпису І. Огієнка.

Перший осередок національної системи вищої освіти, за словами О. Грушевського, за доби Української революції 1917-1921 рр. став саме тим центром, навколо якого почалося гуртування патріотичних науково-освітніх та прогресивних сил⁵.

Важливе значення для огієнкознавчих досліджень мають документальні пам'ятки з колекцій Інституту рукопису НБУ ім. В. І. Вернадського (понад 10 фондів), які хронологічно охоплюють період 1903-1929 рр. Це передусім документи дореволюційного періоду, пов'язані з навчанням І. Огієнка в університеті св. Володимира, його участю в роботі семінару російської філології, світлини семінаристів. Згадані матеріали зосереджені в особових фондах С. Маслова, О. Назаревського та С. Щеглової (ф. 33, 78, 41). Серед них нами виявлено, наприклад, конспект лекції професора Гілярова з історії стародавньої філософії, написаний студентом І. Огієнком, збірник нотаток документів і світлин під загальною назвою "Брусиловское цеховое братство" (ІР НБУВ, ф. 1, од. зб. 4862; од. зб. 2723) тощо. Окремі групи документів складають рукописи рецензій на праці І. Огієнка, підготовлені Д. Абрамовичем, С. Масловим та К. Харламповичем, С. Смаль-Стоцьким, листування з А. Кримським та С. Масловим, протоколи засідань УНТ у Києві, пов'язані з діяльністю в ньому І. Огієнка (там само, ф. X, од. зб. 16822; ф. 33, од. зб. 785; ф. X, од. зб. 18341-18343; од. зб. 18145; ф. 1, од. зб. 23927-23929; ф. 33, од. зб. 6037-6040; ф. X, од. зб. 32919). Ряд документів відображає діяльність І. Огієнка в Київському осередку товариства "Просвіта" (там само, ф. 114, од. зб. 2-4; од. зб. 92-93). Фонд Книжкової палати містить рідкісні свідчення участі І. Огієнка в її фундації, в розробленні й реалізації відповідних законопроектів (там само, ф. 48, од. зб. 1, арк. 1, 4, 6-12; арк. 3-3 зв., 5-5 зв.). У різних фондах відклалися рекламні буклети праць І. Огієнка, газетні вирізки про його діяльність, запрошення окремих осіб на відкриття КПДУУ (там само, ф. 33, од. зб. 945; од. зб. 1311; ф. 81, од. зб. 135; ф. 170, од. зб. 30) тощо.

Листи І. Огієнка до І. Франка та О. Маковея, його ранні поетичні твори зберігаються у відділі рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України (ф. 3, од. зб. 163; ф. 59, од. зб. 1814-1817). Крім того, у нещодавно прийнятому на зберігання фонді Ю. Меженка знаходиться унікальний рукопис Л. Биковського, присвячений заснуванню в КПДУУ бібліотечного товариства (там само, ф. 191 (неописаний)).

Загалом, різноманітна і багата джерельна база з огієнкознавства, що зберігається в архівосховищах Києва, дозволяє достовірно реконструювати доеміграційний період життя І. Огієнка в Україні.

---

¹Алтухова О. Репресовані соратники Івана Огієнка 1933 року // Духовна і науково-педагогічна діяльність І. І. Огієнка в контексті українського національного відродження: Наукові доповіді другої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (18-19 лютого

1997 р.): До 115-річчя від дня народження. - С. 136-140; Борисевич С. Документи Держархіву Хмельницької області як джерело дослідження історії державного українського університету у м. Кам'янець-Подільському // Там само. - С. 130-135; Ковальський М. Персональна справа Івана Огієнка в Архіві нових актів у Варшаві // Український історик. - 1995. - Чис. 1--4. - С. 259-267; Ляхоцька Л. Документи ЦДАВО України як джерело дослідження управлінської діяльності Івана Огієнка // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи: Наук. доповіді Всеукраїнської конференції (Київ, 19-20 листопада 1996 р.). - Ч. 2. - С. 137-146; Майборода В. Іван Огієнко - міністр освіти і мистецтва України // Велетень науки: Матеріали Всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка (15-16 січня 1996 року). - С. 97-104; Тіменик З. Іван Огієнко (митрополит Іларіон): 1882-1972: Життєписно-бібліографічний нарис. - Львів: Наукове товариство імені Шевченка у Львові, 1997. - 228 с. - (Визначні діячі НТШ, № 6); Тимошик М. Невідомий Іван Огієнко: За матеріалами колишніх спецфондів львівських архівів // Велетень науки: Матеріали Всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка (15-16 січня 1996 року). - С. 211-218; Тюрменко І. Листи Івана Огієнка до Микити Шаповала як джерело до вивчення життя української еміграції // Велетень науки: Науковий збірник. - Вип. 2. - С. 82-85; Її ж. До проблеми датування деяких листів І. Огієнка до Л. Білецького // Там само. - С. 95-98

²Ляхоцький В. Іван Огієнко (митрополит Іларіон): Показчик архівних джерел. - К., 1998. - Вип. 1. - 79 с. - (Архівні та бібліографічні джерела української історичної думки)

³Яковлева Л. Празькі фонди в Києві // Пам'ятки України: історія та культура. - 1994. - Чис. 3-6. - С. 120-122. Лозенко Л. Празький український архів: історія і сьогодення // Архіви України. - 1994. - № 1-6. - С. 18-30

⁴Ляхоцький В. П. На чолі Міністерства ісповідань УНР // Пам'ять століть. - К., 1998. - № 2. - С. 106-122; Фонд головноуповноваженого уряду УНР на Поділлі як джерело дослідження заключного етапу визвольних змагань 1917-1921 рр. // Студії з архівної справи та документознавства. - К., 1998. - Т. 3. - С. 101-114; Її ж. Невідомі матеріали про життя Івана Огієнка (на матеріалах фонду Українського державного університету у м. Кам'янець-Подільському) // Студії з архівної справи та документознавства. - К., 1996. - Т. 1. - С. 107-114

⁵Грушевський О. Український народний університет // Літературно-науковий вістник. - 1917. - Т. 1-6. - С. 320-321